

Ljusning vid horisonten

Ett kvartssekel har gått sedan Finska Läkaresällskapets Handlingar senast gav ut ett neurologiskt temanummer. Då, på 1990-talet, hade USA:s president Bush döpt decenniet till Hjärnans decennium. Senare har vi haft goda skäl att tala om hjärnans sekel. Överlägset mest av det vi vet om hjärnan har vi lärt oss framför allt under det gångna kvartsseklet. Tack vare oerhört utvecklade utbildningstekniker samt biokemiska och genetiska analysmetoder har vi kunnat göra hisnande framsteg också med tanke på våra möjligheter att behandla olika neurologiska tillstånd. – I det förflutna betraktades neurologens roll ofta som begränsad till närvaro som ”utbildad åskådare”. Det är minsann inte läget längre. Vi står emellertid på tidigare giganter axlar, på de mångas axlar som banade vägen och lade grundstenarna till neurologins saga och byggde upp vår kompetens.

Underrubriken för temanumret – Ljusning vid horisonten – syftar på de många sätt på vilka vår ökade förståelse och kunskap om hjärnan avspeglas i klinisk neurologi och dess verktygslåda. Vi har velat bjuda på en översikt med inblickar i många centrala kliniska utmaningar inom neurologin och göra det på ett sätt som inte bara visar var vi står i dag, utan också, om möjligt, vara pragmatiska och informativa för läsekretsen. Förutom de anmärkningsvärda framstegen belyser artikelurvalet också den långa vägen mot horisonten, som fortfarande är mycket krävande. Trots att vi i många fall kanske har uppnått en hyfsad kunskapsnivå om underliggande hjärnpatologi, saknar vi medel både för att stoppa sjukdomens framskridande och för att bota den. Än så länge.

Behandling av akut stroke har varit i frontlinjen för neurologins transformation till en mycket aktiv journalspecialitet, där snabbhet är absolut kritiskt. I den första artikeln redogör kollegorna Sami Curtze och Perttu Lindsberg för hur akut

omhändertagande av stroke optimeras för bästa resultat. Artikeln av Susanna Melkas och Jukka Putaala går på djupet med förebyggande av stroke och fokuserar på sjukdom i de små blodkärlen. Dessutom går artikeln in på hjärnan som nätverk bestående av många olika nätverk och visar hur hjärnans komplexa interna kopplingar kan hotas av systemiska faktorer. Det är nätverksaspekten som vi nu förstår bättre än tidigare, när neurologin var mera besatt av enkel lokalisationslära.

Demenssjukdomar är en annan omfattande neurologisk sjukdomsgrupp, där nätverkstänkande är mycket relevant och belysande. Sjukdomsgruppen är inte bara ytterst viktig ur ett folkhälsoperspektiv utan håller också på att bli alltmer betydelsefull till följd av vår demografiska utveckling med åldrande befolkning och många livsstilsfaktorer som ofta är en del av vårt moderna liv. I sin artikel har Miia Kivipelto och Krister Håkansson från Karolinska Institutet valt en pragmatisk infallsvinkel på förebyggande åtgärder, vilket gör artikeln intressant för alla. Bland de former av demenssjukdom som det redan i dag finns effektiv terapi för har vi velat ta upp normaltryckshydrocefalus, eftersom man med bättre kännedom och tidig diagnostik avsevärt kan förbättra behandlingsresultaten, precis som Katarina Laurell och David Fällmar från Akademiska sjukhuset i Uppsala visar i sin belysande artikel.

Migrän kan betraktas som en av de vanligaste hjärnsjukdomarna, och sjukdomen drabbar oftast patienter i arbetsför ålder. Trots att den här formen av ökad retbarhet i centrala nervsystemet inte avsevärt förkortar livslängden, kan den ha drastiska effekter på livskvaliteten och leda till ökad sjukfrånvaro. Precis som demens påverkas migrän i hög grad av livsstilsfaktorer såsom stress, vilket gör att migrän alltid är högaktuell inom neurologin. I sin koncisa översikt över modern

migränterapi redogör kollegan Ville Artto för förbättrade kunskaper om sjukdomens patofysiologi, som har lett till effektivare behandling. Däremot är de inflammatoriska tillstånd som benämns vaskuliter och kan ha ödesdigra följder inte särskilt vanliga. Handlingarnas huvudredaktör Tom Petersson fokuserar i sin artikel på differentialdiagnostik av primär vaskulit i centrala nervsystemet och lägger fram en rad beaktansvärda internmedicinska aspekter på nervsystemet. Vad beträffar neuroinflammatoriska tillstånd är multipel skleros en entitet av stor betydelse, där behandlingen har gjort stora framsteg under det senaste kvartssekllet. Vilka möjligheter man nu för tiden har att stänga av inflammationen hos dessa ofta unga patienter, sammanfattar Anna Maunula, Sini Laakso och Pentti Tienari i sitt informationspaket.

Parkinsons sjukdom hör till de vanligaste och obotliga neurodegenerativa sjukdomarna, som kan debutera relativt tidigt, ibland redan i arbetsför ålder. Till dess särdrag hör att diagnosen i första hand är klinisk och att symtomatisk behandling kan vara effektiv i bästa fall ganska länge. Dag Nyholm och Martin Ingelsson från Akademiska sjukhuset i Uppsala diskuterar den tidiga parkinsondiagnostikens möjligheter och eventuella värde i sin belysande artikel. Forskning kring tarmfloras inverkan på olika sjukdomar har varit livlig på senare tid, också i samband med Parkinsons sjukdom. Filip Scheperjans drar nytta av sin forskarerfarenhet i sin översikt över mikrobiomets eventuella roll för uppkomsten och utvecklingen av Parkinsons sjukdom. Epilepsi kan debutera i alla åldrar, är oftast en mycket viktig del av barnneurologens och neurologens vardag och kräver noggrann behandling. På grund av den höga incidensen och prevalensen och det varierande sjukdomsspektrumet berör epilepsi också allmänmedicin och andra specialiteter.

Reina Roivainen och Henna Jonsson redogör i sin kärnfulla artikel för de medel som vi i nuläget har till vårt förfogande för optimal behandling. Medan epilepsi hör till neurologins huvudfåra, består gruppen neuromuskulära sjukdomar av ett flertal relativt ovanliga, ofta ärftliga neurologiska entiteter. Framtida genterapier kommer att göra många av de här små subgrupperna speciellt intressanta i fortsättningen, och Bjarne Udd sammanfattar i sin artikel vad en läkare behöver veta om neuromuskulära sjukdomar i nuläget.

Neuropatologin är en oskiljaktig subdisciplin som kan gå som en röd tråd i neurologins utvecklingsskeden. Olli Tynninen, Liisa Myllykangas och Anders Paetau redogör för den finländska neuropatologins utveckling och hur den moderna neuropatologin möter utmaningen med den överväldigande komplexiteten i nervsystemet och dess patologier. Vi får också lite försmak av modern tillämpning av artificiell intelligens inom neurokirurgisk intensivvård vid traumatiska hjärnskador med Rahul Raj och Miikka Korja som skribenter. Till sist sluter vi cirkeln med stroke och en intervju med Markku Kaste. Mardy Lindqvist har samtalat med professorn emeritus, som har spelat en banbrytande internationell roll i forskningen kring omhändertagande av akut stroke.

Ett begrepp som myntades på Hjärnans decennium var neurofobi. Neurologin upplevdes som en svår och utmanande specialitet som fick medicine studerande och unga läkare att känna sig osäkra och obekväma inför sina neurologiska patienter. Med detta temanummer hoppas redaktionen kunna minska neurofobin lite grann bland läsarna och i bästa fall rubba balansen till "neurofilins" fördel. Vi vill rikta ett stort och hjärtligt tack till alla som har bidragit till numrets tillkomst.

Lauri Soinne, docent i neurologi, Helsingfors universitet